

"Esaera zaarren bilduma berria (1)"
Antonio Zavala
Auzoa Liburteya 1985

9. Abendo hotzak bozturik ezartzen labo-
raria.¹³⁷

10. Abenduan laien, Martxoan laien,
Maiatzean laien, eta orduan jaien.

*Nafarroa aldetik Uharte-Arakilgo Mikaela
Uharte amatxi zaharrak ematen zuen arren-
kura.*

*Ez baitzen lana bukatzen maiatza arterai-
ño.*¹⁷⁴

11. Abenduko eguzki txuriakin eta ostatu-
ko neskatx ederrakin ez piatu.

*Andoain.*¹¹

12. Abenduko elurrak ortz luzeak ditu.¹¹

13. Abenduko izarrarekin eta ostatuko nes-
katxa ederrarekin, ez fiatu geiegi.³³

14. Abenduko lainoek hegua edo elurra.¹⁷⁴

*Antzeko bat: Refranes y sentencias, 1596
liburuan.*

15. Abendu lainño lanbrutsuak sagar asko
ekartzen du.¹¹

16. Abendu legorra, urte ugaritsua.¹¹

17. Aberatsak ere hil mihise bakarra
aski.¹⁴⁸

18. Aberatsaren zurubia, labana da.¹⁸⁴

19. Habil, habil! Habilen bideak lehertuko
dik.¹⁹⁵

86. Aldeko arkumea ohea da urrutiko ar-
dia baiño.⁹

87. Aldibengo negarra, ogia bezain bea-
rra.¹⁸⁹

88. Aldi ona ez itzultzen.¹⁵²

89. Al duanak al duana, munduko legea.³⁸

90. Al dunak al duna egiten du.⁷²

91. Alegrantzia sana, bertute.¹³⁸

92. Alerik ez duan sagarrari, arririk ez.¹¹

93. Alfer egoteko, alfer izan behar.¹⁸⁵

94. Alferkeriak akitzen, pausuak pixko-
latzen.¹⁵³

95. Alferrak, bi lan.⁴⁵

96. Alferraren leloa, geroa.¹¹⁴

97. Al izateak baño, nai izateak geiago egi-
ten du.⁷⁰

98. Allegatuko zaio bere San Martin.⁹

99. Alpargatak urratuta zapatarik ez, eta
oiñutsik ibiltzeko gauza ez.¹²³

100. Alper da Maria makillatu, ezta berdin
zentzatu.¹⁴

Antzeko: Azkue 125, Inza 155.

101. Alperkerija, negar askoren ama.

*Alperkeritik, kalte andiak sortu oi dirala
adirazoten dausku.¹⁸⁰*

210. Arek lumatutako olloa jango neuke,
lumetxa bildur бага.¹³

Lumetxa, lumatxa: primera pluma de las
aves, *Azkue'ren iztegian*.

211. Argia itsuaren ondotik.¹³⁷

212. Argi orrekin ori ez dek konpesatzen.⁵²

213. Arian arian zetzen da burnia.²⁰¹

214. Aria nolako, arilla alako.⁷

215. Ari bikutza, eteten gaitza.¹⁸⁹

216. Harilketari, nekeketari.¹⁷⁷

217. Harilketie ez dok olgetie; zerretie dok
olgetie.¹⁷⁷

Antzeko: Azkue, 1944.

218. Ari megatx, eten errax.¹⁸⁹

219. Aritzak azala ametzak bezela; zarrak
eziñ gazteak bezela.⁹

220. Aritzaren zuztarretik pagorik ez.⁵⁴

221. Arkamelu urte, sagar urte.¹⁵⁵

222. Armiaarmak bistan dabilzanean, euria
seguro.³⁹

223. Armiarma paretean korrika, euria on-
dotika.⁶⁴

224. Arnoa gizonaren baitan denean, zu-
hurtzia flaskoaren barnean.¹⁵²

225. Arnoa ontuz doa urtetik urtera.¹²⁰

289. Asko izan eta geiago nai, ez ote daki
norbait badaukala zai? ¹²³

290. Asko nai dezuna, beti urruti.⁶⁴

291. Asko naiz gutxi jan, iru aldiz edan.¹²³

292. Askoren fedea ta abarka zarrakin
egindako edea, berdiñak dira.⁵²

293. Askoren gaitza burugabekoen atsegi-
ña.⁷⁶

294. Asko santu gisan, baña gutxi izan.¹⁶

295. Askotan, egunsentiko ederra gaberako
ekaitz biurtzen da.¹²³

296. Astegun guztiak balira jai! Alperrak
ori nai.¹⁰⁹

297. Aste guztian mañantzika ta igandean
aidean dijoa Pantxika.¹²³

298. Asterrika'n guzurra esan orduko, Go-
rozika'ra eldu ta sinistuta.¹⁰⁵

299. Astoa bere txalmak etzuan erre.
*Andoain.*¹¹

300. Astean maiz eder, jaiean kakatsu.²²

301. Aste guziz bada ostiral bat.¹⁸⁵

302. Astia (denbora) izan ezkerro, pipiak
ere ebaki egiten du egurra.

*Aizkolari txarrentzat iseka.*⁵²

303. Astigarraga'ko sagar-jotzalliak bazeki-
tek elkarren berri.⁵⁵

851. Heldu denean neguila, ken sagar on-
doari mihula.¹³⁵

852. Eldutakuan maiatza, astuak arran-
tza.²⁵

853. Ele ederra ez da beti gezurra.¹⁴¹

854. Ele onak ez du mihia larrutzen.¹⁴⁸

855. Eliza-dorreak behar du herriaren er-
dian.¹⁴⁶

856. Eliz-txorien jokaera, artoa dagon sa-
paera.¹⁸⁹

857. Elkar arteko ar-eman ixillak esan-nai
gozoa dute.¹²³

858. Elkarterik gabe, indarrik ez da.²⁰¹

859. Elorriak ere goizik dauka zorrotz mo-
koa.¹⁵⁴

860. Elorria loretan, artaldeak goietan.⁵³

861. Elorria lorez txuri, ta osto aiña txo-
ri.¹⁸⁹

862. Elorria hosta-giro, liho beratxa erein-
giro; elorria lora-giro, maiza erein-giro.

*J.M.Satrustegi'k Madoz aldetik jasoa.*¹⁷⁴

863. Elorri beltzak lora, beiak lau ankaz
gora; elorri zuriak lora, beiak larrean gora.

*Elorri beltza otsaillean, udaberria baiño
leen alegia, loratzen da, beiak ukulluan obeto
daudela. Elorri zuria loratzean, berriz, uda-*

*Beiak lau titi izanik, bostgarren txala bauraurik geldituko bailitzake.*⁵⁴

1.273. Gauza zarra, gordeta geo urre.¹⁹⁸

1.274. Gauz gaizto, ez da iñoiz ilko.²⁰¹

1.275. Gauz onak, iraunkor.²⁰¹

1.276. Gaztaiña-orrixa ahuntzaren belarrixa aiña luzatu arte, artorik ez erein.

*Arantzazuko Sorandietako Pedro Urzelai aitona zaharrak.*¹⁷⁴

1.277. Gaztaiñe, zure, janari ahule!
*Nafarroa aldetik, Uharte-Arakilen.*¹⁷⁴

1.278. Gaztain-karloa sagarroari ez laket berdinegiz.¹⁵⁴

1.279. Gaztaroan lana ta zartzaroan jana.³⁹

1.280. Gazteak, gogoa zoro.²¹

1.281. Gaztearo alperra, zartzaro lanez betea.²⁰¹

Antzeko: Oihenart 185, Azkue 1691.

1.282. Gazterik sartu bide onean, ona izateko zartzen danean.⁹

1.283. Geiegi baño aski obe.²⁰¹

1.284. Geiegi beteaz sakela, lertu egiten da.²⁰¹

1.285. Geiegizkoa beti txarra.⁷⁹

2.021. Maiatzeko sagar-lorea, utsa baiño ohea.¹⁸⁹

2.022. Maiatzeko sugeak, urte guziko berdetea.

*Domingone'ko Juanitak, Azkarate, 1967.*¹⁷¹

2.023. Maiatzeko uriak, alegeratzen laborrariak.¹³¹

2.024. Maiatzeko zizea, eriotzako giltzea.

*Ustelduta ordurako. Aztiria. G.*¹⁹⁷

2.025. Maiatz eurite, urtea ogite; hotza eta luzea, akabo gure laboreak.¹⁷⁴

2.026. Maiatz luzea, maiatz gosea, harek hil zian nere alaba gaztea.

*Nafarroako Urdiain aldetik.*¹⁷⁴

2.027. Maizta luzia da.¹⁸³

2.028. Maikoa ezta naikoa.²¹

2.029. Maillaz mailla igoaz, santu izatera zoaz.¹⁸⁹

2.030. Mainaz galazu eta ase-tapa zure zakurra: ausikiko zaitu.¹⁵⁸

2.031. Maingua zangotik, gezurtia mihi-tik.¹²⁸

2.032. Maipoxa Martxun ikusi biño, otsua ardi tartian ikusi naio.¹⁹⁸

2.033. Maita ezak belea, eta aterako dik begia.⁹

2.056. Markiña'ko aizeak gona barrena aldean.¹⁰⁴

2.057. Markiña'ko aizeak, lizunak.

*Lizunak: astunak, sargoriak.*¹⁰⁵

2.058. Markiñaldea gori, laster dogu euri.¹⁰⁵

2.059. Markiñaldea gorri, errekaizea gori.¹⁰⁵

2.060. Marmarra, jelosiak irabazleari ekartzen dion zerga.¹⁴⁸

2.061. Marraixuak badabiz leorrean be.¹⁰⁵

2.062. Marruma handiena egiten duen behiak ez du esne nasaiena emaiten.¹⁵³

2.063. Martiko antxobia erdia ur eta erdia mamiña.¹⁰⁵

2.064. Martiko trumoiaren gaitza, aldean dik ogetamar eguneko ekaitza.

*Arantzazu, Oñati, G.*¹⁹⁷

2.065. Martxo euritsu, miseria; Petirisants hurbil du.¹³⁷

2.066. Martxo aizetsu, apiril euritsu, maiatza gero eguzkitsu.¹³³

2.067. Martxo aizetsuba, urte sagartsuba.⁸⁷

2.068. Martxoak atraie, Apirilek jan.⁸⁹

2.069. Martxoak hausko edo uri asko.¹³¹

2.070. Martxoak belarra, berak indar ta berak igar.

Izotzak-eta egiten dituelako. Goldaratz. N.¹⁹⁷

2.071. Martxoak beti botatzen bere eztena.¹³⁷

2.072. Martxoak pozoina lehen, nun ez deraukan azken.¹³⁰

2.073. Martxoan haize, sagardian lore, hastian ezpada, finitzian.¹³⁷

2.074. Martxoan haize ta apirilan busti, urtea ez da izanen neholaz zapuzti.¹³⁵

2.075. Martxoan ardiak molkoan (multzoan) bildurik ikustea baino hobe otsoa arditan ikustea.¹⁸⁵

2.076. Martxoan edurra, apirillean izotza.⁸⁷

2.077. Martxoan edurra egiten badu, urte artan gari asko izango dala esan nai du.⁸⁷

2.078. Martxoan iñusturi edo trumoia jotzen duenean, ardoa ta ogia nun-naitik baidatoz.⁸⁷

2.079. Martxoan usu hegoa; harek baitu makurtzen gogoa.¹³²

2.080. Martxoan zenbat izotz, Apirillan ainbeste elur eta Maiatzean ere bildur.⁶

S

2.532. Sabaia lastoz dabena, subaren bildur.¹⁸²

2.533. Sabela ez da elez asetzen.¹⁴⁶

2.534. Sabelak eta subak, zenbat eman ainbeste eraman.²⁶

Antzeko: Azkue 2781.

2.535. Sabel beteak atsegin, sabel hutsak gosea.¹⁵⁴

2.536. Sabel utsa zorri-toki, sabel betea simaurtegi.¹⁸⁹

2.537. Sagarra ederrenari, arrosa zentzu hoberenari.¹⁵⁵

2.538. Sagustan'en lentoiak, Abra'n ka-brak.¹⁰⁵

2.539. Saiatu ezkerro zerbait da espero.⁶⁰

2.540. Saiatzen danak billatzen du.⁷²

2.541. Saingak ez du baitezpada zakurra ontzen.¹⁴²

2.572. San Josepe eguzkitsu, uzta ogitsu.¹³⁶

2.573. San Juan eta barikua, saldu idi zuri-
xa eta ekarri artua.

Arto-urte txarra izango dela. Arantzazu,
*G.*¹⁹⁷

2.574. San Juanetan artoak belea tapatzen
badu eta sagarrari iru ale ikusten bazaizkio,
urte artan naiko arto sagar izango da.¹⁶⁹

Antzeko: Inza 1792, 1793.

2.575. San Juanetan belea tapatu, andik
aurrera bidea libre.

*Artoagatik esan oi da.*⁷⁰

Inza 1792 baiño osoago.

2.576. San Juanetan sagar penpitik ikusten
bada, bada naikoa.⁷⁰

Antzeko: Inza 1793.

2.577. San Juan euri gabea, urtea ogi ga-
bea.⁴⁵

2.578. San Juan, nekez etorri ta arin
juan.¹⁰⁵

2.579. San Juan su, bazter guztiak mami-
tsu.⁹⁴

2580. San Klement pasatu da, eztu balio
ogiaren ereitea.¹³⁷

San Klemente eguna: Azaroa, 23.

2.581. San Linoz begira hadi marranta edo
mafrundi.¹³⁵

2.591. San Medarrez euria, uztaren laueta-rik bat galdia.¹³⁷

San Medard eguna: Ekaina, 8.

2.592. San Mederrek ur ixuri, jendea kexu ezarri.¹³³

2.593. San Miel Urriko, liñoa orri biko.

*Azpeitia aldeko Aratzerrekan.*¹⁷⁴

2.594. San Migel, hemen hel.¹²⁹

San Migel eguna: Irailla, 29.

2.595. San Migel maiatzeko, gure soroa laiatzeko.¹⁹⁶

San Migelen agerpena: Maiatza, 8.

2.596. San Mikael, afal ordua goizik hel.¹³⁶

2.597. San Pantaleon, uria ezti eta on.¹³⁶

San Pantaleon eguna: Uztailla, 27.

2.598. San Paterno joan-eta, landa zazue patata.¹⁴⁰

San Paterno eguna: Apirilla, 12.

2.599. San Paternotik hara, landa zak lur-sagarra.¹³⁵

2.600. San Pedro Beronan iruzki bada, San Pedroak arte euririk ez.¹⁹⁶

San Pedro Verona'ko: Apirilla, 29.

2.601. San Pedro, gizonak ardaia edateko.¹⁰⁴

San Pedro eguna: Ekaina, 29.

3.105. Zor zarra, kaka zarra, beti usai txarra.¹⁰⁵

3.106. Zor zarrak, atze txarra.¹⁰⁵

Antzeko: Azkue, 2907.

3.107. Zozoa, irri-egile handi.¹⁵¹

3.108. Zozoak, bere buruaz harturik, ez du ikusten bertzeren dohainik.¹⁵²

3.109. Zozoaren abantaila da bere buruaz beti kontent izaitea.¹⁴⁵

3.110. Zozoa sasi tartean ari bada kantuan, gaberako euria.¹⁷⁴

3.111. Zozo aseak gingak iguin.⁹

3.112. Zozuen astien jaiua.¹⁸⁷

Leloa dena.

3.113. Zuhaitz orok adar eihar.¹⁵⁰

3.114. Zuhartzeari ez galda sagarrik.¹⁶³

3.115. Zu etxerako, garirik ez dan urterako.²³

3.116. Zuk aideak alde, baña zerori zere talde.¹⁴

3.117. Zuk ere badituzu utsegiñak, bizi-lagunaren berdiñak.¹⁸⁹

3.118. Zuk zeretzat nai ez dezuna, ez beste iñori opa.¹²³

3.119. Zulo bakoitzari, petatxua.⁹